

емоційні, довірливі взаємини між учнями та вихователями.

У творчому доробку педагога чітко простежуються складові виховання майбутньої матері. Насамперед це виховання мистецтвом слова, поезією, музикою, живописом та скульптурою.

Великого значення педагог надавав проведеному Дня дівчаток, бесідам з етики сімейного життя, введенню факультативного курсу “Культура взаємовідносин у сім’ї”, проведенню сімейних свят, художній творчості дітей, залученню дітей до суспільно-корисної трудової діяльності (допомога молодшим і літнім людям).

Василь Олександрович багато писав про відповідальність та обов’язки перед майбутніми дітьми, про усвідомлене батьківство і материнство, про їхнє розуміння насамперед наполегливої і складної праці: “В батьківстві і материнстві – найскладніша трудова мудрість. Це праця, праця, і ще тисячу разів праця” [8, с. 369]. В. Сухомлинський застерігав молодь, що „щастя батьківства і материнства – не манна небесна, воно не приходиться святковим гостем... Воно важке і вистраждане. Воно приходиться тільки до тих, хто не боїться одноманітної, багаторічної праці – праці до самозабуття. Складність цієї праці полягає в тому, що вона, ця праця, являє собою злиття розуму й почуттів, мудрості й любові... Там, де втрачена ця мудра батьківська і материнська здатність, щастя стає маревом...” [3, с. 189].

Висновки. Отже, узагальнюючи все вищесказане, необхідно зазначити, що питання виховання майбутніх матерів В. Сухомлинський розглядав надзвичайно детально і послідовно. Педагог уважав, що важливо морально

підготувати завтрашніх матерів до сімейного життя, до відповідального виконання ролі матері, до виховання дітей. Жінка повинна нести відповідальність за сім’ю, за дітей, за мир і злагоду в домі. Образ щасливої матері, що ніжно пригорнула до грудей спляче немовля, – це символ тієї краси, яку педагог вважав наймогутнішою силою виховання, символ тих ідей, в ім’я яких Василь Олександрович віддав своє серце дітям.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М. : ЗАО «Институт психотерапии», 2003. – 295 с.
2. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / сост. А. И. Сухомлинская. – М.: Мол. гвардия, 1983. – 304 с.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1975. – 263 с.
4. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. К.: Рад. шк., 1976 – Т. 1.– С. 403 – 637.
5. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський. – К., 1996. – 306 с.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. К.: Рад. шк., 1976 – Т.4. – С. 7 – 404.
7. Сухомлинський В. О. Хрестоматія по етиці / В. О. Сухомлинський // [Предисл. О. В. Сухомлинской]. – М.: Педагогика, 1990. – 303 с.
8. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. К.: Рад. шк., 1976 – Т.2. – С. 149 – 418.

УДК 378.016:34(043)

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРІВ

Світлана СТАДНІЧЕНКО (Дніпропетровськ)

У статті розглянуті погляди класика педагогіки В.О. Сухомлинського про розвиток творчої особистості школярів, розкриті актуальні педагогічні положення щодо формування творчих якостей особистості у сучасних учнів.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, виховання, технологія, індивідуальний підхід, диференційований підхід.

В статье рассмотрены взгляды классика педагогики В.А. Сухомлинского о развитии творческой личности школьников, раскрыты актуальные педагогические положения относительно формирования творческих качеств личности в современных учащихся.

Ключевые слова: творческая личность, творческие способности, воспитание, технология, индивидуальный подход, дифференцированный подход.

Постановка проблеми. Історико-педагогічне переосмислення дидактичного досвіду минулого в аспекті сучасних освітніх парадигм має, на наш погляд, значення як з точки зору збереження цінних дидактичних

поглядів, так і з точки зору можливостей їх багатоаспектного впливу на інноваційні процеси в освіті.

Завдання розвитку творчої особистості школярів сьогодні набуває особливої

актуальності. Потреба в творчості стала життєвою потребою. Перед школою не зникає завдання формування особистості з високим творчим потенціалом, яка здатна до самореалізації за різних умов діяльності.

Аналіз законодавчих і нормативних документів (Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Національна доктрина розвитку освіти, Концепція профільного навчання в старшій школі та ін.) переконливо свідчить, що вони спрямовані на формування творчої, самобутньої, активної особистості й цілком співзвучні з основними концептуальними положеннями В.О. Сухомлинського щодо формування творчої особистості школяра.

Постає проблема виокремлення актуальних педагогічних поглядів видатного педагога про розвиток творчої особистості у сучасних середніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку творчої особистості, підготовки всебічно розвинутих учнів на основі спадщини В.О. Сухомлинського досліджували багато вчених, зокрема І.Д. Бех, І.А. Зязюн, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська, В.К. Буряк, Л.В. Бабіч та ін. У своїх працях вчені здійснили аналіз педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського, проте залишається відкритим питання застосування цих ідей до навчально-виховного процесу за новітніми освітніми технологіями. У дослідженнях В.І. Андреева, Д.Б. Богоявленської, Р.М. Грановської, Н.В. Кузьміна, С.О. Сисоєвої, О.М. Любарської, О.М. Пехоти та ін. робиться спроба розглянути дану проблему у практичній площині.

Формулювання цілей статті. Професійні здобутки В.О. Сухомлинського продовжують привертати увагу наукової й педагогічної спільноти як у нашій країні, так і за кордоном. Розроблена українським практиком педагогічна система збагатила педагогічну науку, розширила практику і була своєрідним революційним етапом розвитку вітчизняної педагогічної думки, що заслуговує сьогодні на нове осмислення та впровадження.

Мета статті: проаналізувати та порівняти сучасні педагогічні концептуальні розробки з педагогічною системою В.О. Сухомлинського щодо питань розвитку творчої особистості школярів.

Виклад основного матеріалу. Праці В.О. Сухомлинського належать до тих здобутків української та світової педагогічної науки і практики, які є фактично невичерпаними. Педагогічні ідеї виховання творчих якостей особистості, застосування індивідуального та диференційованого підходів у навчальному процесі актуальні для інноваційних технологій

(технологія формування творчої особистості, особистісно-орієнтоване, проблемне навчання та ін.).

У педагогічній літературі *творчою особистістю* називають індивіда, який володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, який вміє відкинути звичайне, шаблонне [1, с. 113]. *Творча особистість* – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному або кількох видах творчої діяльності [3, с. 22].

На основі аналізу праць Василя Олександровича О.М. Любарська [1], М.М. Фіцула [9] виокремлюють такі принципи навчально-виховного процесу, що сприяють формуванню творчих здібностей учнів:

- *принцип розвитку*, який припускає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;

- *принцип самодіяльності*, що має на меті діяльнісний підхід, коли учні відчують себе співучасником навчального процесу, а ідеї вчителя повністю оволодівають ними;

- *принцип самоорганізації*, передбачає спонукання учнів до організації свого робочого місця, планування роботи по виконанню навчального завдання, здійснення самоперевірки.

На нашу думку вони не звернули уваги на те, що у своїх творах В.О. Сухомлинський наголошує на емоційне ставлення до навчання і праці, "щастя" від процесу учіння та одержаного успіху. Педагог переконаний, що учні повинні навчатися не для майбутнього, а радіти кожному шкільному дню [6]. На наш погляд, необхідно до названих принципів додати *принцип емоційної самореалізації*, який передбачає високий рівень пізнавальних процесів та задоволення від ходу і результатів діяльності.

Порівняння змісту сучасних технологій формування творчої особистості та дидактичних поглядів В.О. Сухомлинського дає змогу стверджувати про глибоке осмислення ним навчально-виховного процесу та яскраво вирізняє його педагогічний талант. У кожній його роботі домінують положення, які тією чи іншою мірою стосуються проблем розвитку творчої особистості школярів, (табл.1).

Зокрема гуманістична основа спадщини педагога ґрунтується на положеннях про безумовну неповторність і цінність людини, її свободу та гідність, на створення умов для всебічного розвитку особистості, що актуально за умов особистісно-орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу. Ідеї поваги до особистості учня, індивідуального і

диференційованого підходів у навчанні та вихованні також властиві багатьом роботам педагога [4], [5] та ін.

В.О. Сухомлинський велике значення надає діагностичній діяльності вчителя, тому вважає першочерговим завданням – всебічно дослідити учнів, встановити “фактичні дані про рівень їхнього розумового розвитку” [4, с. 85], а вже потім планувати методи навчання і виховання. Вчений писав, що предметом особливої уваги педагогічного колективу є індивідуальна робота з дітьми, які мають нахил до того чи іншого виду інтелектуальної діяльності: у методиці організації уроків, у системі позакласної роботи, у формуванні духовних інтересів колективу – скрізь здійснюється розвиток обдаровань, виховання розуму, творчих здібностей учнів [7, с. 19].

Таблиця 1

Зміст сучасних технологій формування творчої особистості	Педагогічні погляди В.О. Сухомлинського
Здійснення особистісно-орієнтованого (індивідуального, диференційованого) підходу в навчально-виховному процесі з метою створення необхідної психологічної атмосфери підтримки та розвитку особистості	<p>– “Для правильної організації дитячої творчості урахування вікових особливостей має винятково важливе значення” [4, с. 279].</p> <p>– “Завдяки творчості збагачується емоційне життя, розкриваються задатки, здібності, нахили особи” [4, с. 278].</p> <p>– “Людська особистість – це найскладніший сплав фізичних і духовних сил, думок, почуттів, волі, характеру, настроїв. Без знання всього цього неможливо ні вчити, ні виховувати” [7, с. 441].</p>
Діяльність учня не повинна регламентуватися, а її процес повинен бути організований так, щоб у ньому були елементи творчості [1, с. 119]	<p>– “Знання з кожного предмета несуть у собі виховний потенціал для становлення, формування живого, творчого розуму” [4, с. 94].</p> <p>“Завдання вчителя полягає у тому, щоб уміло і чуйно, наполегливо і вимогливо виховувати розумові й моральні сили дитини, допомагати досягнути навчання як працю, що вимагає великого напруження і є радісною лише остійки, оскільки я своїми власними силами долаю труднощі й досягаю успіхів” [4, с. 84].</p>
Зміст сучасних технологій формування творчої особистості	Педагогічні погляди В.О. Сухомлинського

Потрібно викликати інтереси, крізь які проходять усі зовнішні впливи, породжуючи внутрішні стимули, що й є збудниками активності особистості [1, с. 119]	<p>– “Урок іде цікаво – це значить, що навчання, мислення супроводжується почуттям піднесення, схвилюваності учня, подиву, інколи навіть зачудування перед істиною, яка відкривається, усвідомленням й відчуванням своїх розумових сил, радістю творчості...” [5, с. 479].</p> <p>– “Розвитку допитливості, системності, гнучкості, самостійності розуму сприяють такі прийоми впливу на внутрішні психічні процеси, при яких учень у думці оглядає, досліджує широке коло фактів, явищ для вивчення проблеми” [7, с. 251].</p>
Розвиток самостійності учнів як засобу їх інтелектуального розвитку	<p>– “Інтелектуальна активність підлітків серйозно посилюється тим, що вивченню нового матеріалу передують самостійні спостереження за явищами природи, попередні досліді, вивчення фактичного матеріалу тощо” [4, с.319].</p> <p>– “Всебічно розвиваючись, підліток починає розуміти, де саме, в якій справі він може проявити себе, в чому полягає його ”живинка в ділі” [4, с.322].</p> <p>– “Дуже важливо, щоб у юнацькі роки абсолютну більшість знань вихованці набували самостійно, щоб педагог був насамперед керівником їхньої самостійної праці” [4, с. 364].</p>

При конструюванні та реалізації педагогічного процесу виокремлюється особлива робота вчителя для виявлення суб’єктного досвіду кожного учня. В.О. Сухомлинський пропонує таку пораду: “Учити так, щоб знання добувалися за допомогою наявних уже знань... Добувати знання – це означає відкривати істину, відповідати на запитання...” [5, с. 454].

Сучасні освітні технології містять завдання про формування в особистості культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати лінії життя, що неможливо реалізувати повноцінно без виховання творчих якостей особистості. На думку видатного вчителя, у знаннях основ наук треба вбачати подвійне призначення: по-перше, кожний предмет і всі предмети в цілому необхідні кожному вихованцеві як умова його гармонійного розвитку; по-друге, той чи інший предмет необхідний тому чи іншому учневі як джерело розвитку його індивідуальних нахилів, здібностей, формування покликання, професійної орієнтації [4, с. 94]. Майстерність педагога полягає в умінні побачити обдарованість дитини, визначити сферу застосування її інтелектуальних і творчих сил та поставити перед нею завдання, щоб, розв’язуючи їх, вона долала труднощі і щоб це сприяло дальшому розвитку її здібностей [7, с. 19].

До механізмів організації творчої діяльності учнів В.О. Сухомлинський відносить:

1. *Правильно формулювати цільову настанову.*

Вчений вважає, що творча особистість знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі. Він рекомендує давати загальне уявлення про тему, яку потрібно вивчити; звертати увагу на новизну вивчаючого матеріалу; робити прогнозування; критично оцінювати факти, події, явища тощо.

2. *Здійснювати контроль за сприйняттям.*

Василь Олександрович переконує, що вчитель має постійно контролювати процес сприймання навчального матеріалу, його осмислення і закріплення. “Дитина стає байдужою, несприйнятливою до слова, якщо слово не живе в її душі як засіб творчості, якщо вона тільки заучує чужі думки і не творить своїх та не виражає їх словами...” [5, с. 454].

“Своєчасне одержання вчителем інформації про розумову працю кожного учня залежить від того, наскільки правильно дібрано завдання для застосування знань, наскільки враховано індивідуальні сили й здібності і особливо самостійність, індивідуальний характер розумової праці” [7, с. 275].

3. *Підвищувати пізнавальну активність учнів.*

Для реалізації цього положення В.О. Сухомлинський у своїх творах зазначає такі методичні рекомендації, які у сучасному тлумаченні стосуються прийомів критичного мислення, проблемного навчання, наукового дослідження та ін. Наприклад: 1) “недоговорене – це ніби “приманка” для мислення школярів”; 2) “я шукав такі форми повторного пояснення уже вивченого раніше, щоб найсильніший учень знаходив тут щось нове”; 3) “добування знань я б назвав екскурсом учня у власні думки, “дослідження” своєї комори знань” [5, с. 455]; 4) “стійкий інтерес ґрунтується на самій суті мислення, пробуджується тоді, коли матеріал уроку містить певні порції відомого й невідомого... Розкрити внутрішні, глибинні зв’язки невідомого з новим – ось один із секретів пробудження інтересу” [6, с. 405]; 5) “найцікавіший виклад для підлітка той, в якому не все доказано, ми викладали факти, пропонуючи підліткам проаналізувати їх, узагальнити. Перехід від фактів до узагальнень, якщо в ньому підліток відчуває биття пульсу думки, – найбурхливіший, емоційно насичений період мислення” [6, с. 399]; 7) “дитина прагне працювати тоді, коли праця дає їй радість” [4, с. 231].

4. *Заохочувати спроби учня міркувати (у сучасному трактуванні – використовувати інтуїцію та направляти на подальший логічний аналіз висунутої ідею).*

5. *Стимулювати творчість учнів (реалізація психологічних аспектів засвоєння знань, задоволення навчальних домагань учнів, нестандартний урок тощо).*

У своїй практиці для творчого розвитку учнів В.О. Сухомлинський використовував прийоми продуктивного навчання, постановку проблемних запитань [7, с. 251], завдання на складання задач, написання творів, екскурсії з завданням “зумій підмітити задачу” [4, с. 100]. На думку педагога, запам’ятовування необхідно здійснювати в процесі осмислювання – мисленого заглиблення у факти, предмети, явища [5, с. 456].

Актуалізують творчу діяльність учнів вдалим підбором творчих завдань, використанням ігрових моментів, створенням ситуації емоційного переживання та ін. Через “уроки мислення”, “уроки творчості” В.О. Сухомлинський пропонує підводити виховання до усвідомлення необхідності самовдосконалення. Казку, гру, вигадку, красу природи, мистецтво він вважав могутніми стимулами творчості, об’єднував дитячу думку, фантазію і діяльність, пов’язував творчість з розвитком волі, емоцій, почуттів дитини [6].

У роботі “Сто порад учителеві” [5] Василь Олександрович описує диференційований підхід і доводить, що метод групової навчальної діяльності згідно розумових здібностей учнів сприяє розвитку творчої особистості. “Гармонія знань і вмінь, зміцнення пам’яті, розвиток творчих здібностей – усе це залежить від того, що відбувається із знаннями: складаються вони в голові як мертвий багаж чи живуть, перебувають у постійному русі, тобто творчо застосовуються” [4, с. 100].

За творами В.О. Сухомлинського, до головних рис творчої діяльності можна віднести: 1) здатність до бачення проблеми, 2) самостійність (оригінальність) мислення; 3) гнучкість мислення; 4) легкість асоціювання; 5) генерування ідей; 6) готовність запам’ятовування [4 – 8].

В Павлишській школі було створено систему роботи з формування творчої особистості школяра від шестирічного віку до закінчення школи, виділено шляхи та засоби розвитку творчих здібностей особистості (уроки мислення, дослідницька діяльність, технічна творчість, мистецтво, педагогічна майстерність і творчість учителя) [7].

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського містить положення, які актуальні для сучасних технологій формування творчої особистості школярів. Вони мають деякі схожі риси з положеннями, які лежать в основі сучасної дидактичної концепції розвитку творчої

особистості, але містять ідеї, які не використовуються сьогодні у навчальних закладах.

Проведений нами порівняльний аналіз свідчить про невикористані можливості педагогічних розробок В.О. Сухомлинського. Це дає змогу сподіватися, що наступні дослідження його системи поглядів на формування творчої особистості дадуть змогу подальшого розвитку і вдосконалення сучасних освітніх технологій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота [та ін.]; за ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
2. Савченко О.Я. В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю / О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська // Василь Сухомлинський і сучасність: Наук.-метод. зб. / АПН України, Всеукр. асоц. В. Сухомлинського: Упоряд. і відп. ред. М.Я. Антоненко. – К., 1994. – Вип. 1. – С. 4-15.
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посіб. / С.О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ. – 1994. – 112 с.

4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.1. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 654 с.

5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.2. Формування комуністичних переконань молодого покоління. Як виховати справжню людину. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 670 с.

7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.4. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 640 с.

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.5. Педагогічні статті / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – 639 с.

9. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2007. – 232 с.

УДК 378: 371.013

ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ МИСТЕЦТВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (Кіровоград)

У статті розкривається значущість музичного мистецтва в духовному розвитку особистості та важливість використання української народно-поетичної творчості у формуванні особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: духовний розвиток особистості, різновиди мистецтва, художнє сприйняття, емпатія, українська народна пісня, майбутній вчитель музичного мистецтва.

В статті розкривається значимість музичного мистецтва в духовному розвитку людини і важливість використання українського народно-поетичного творчості в формуванні особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключевые слова: духовное развитие личности, разные виды искусства, художественное восприятие, эмпатия, украинское народно-поетическое творчество, будущий учитель музыкального искусства.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливо гостро постає проблема розвитку ціннісно-особистісної сфери, духовного світу особистості, її значення й місця в соціально-культурному середовищі. Тому сенсом і метою сучасної освіти, зазначає академік І.Зязюн, повинна стати людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом. Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [2, с. 10].

Мета статті: розкрити значущість української музично-поетичної творчості у формуванні духовних якостей особистості.

Основний зміст статті. Основною цінністю гуманістично зорієнтованої педагогіки є дитиноцентризм і людинознавство. Питання

гуманізації освітнього процесу висвітлюються в ґрунтовних працях В.Андрущенка, О. Абдулліної, Ю. Азарова, В.Бондаря, І.Беха, Ф. Гоноболіна, І. Зязюна, В.Кан-Каліка, Н.Кузьміної, Н.Ничкало, А.Петровського, В.Радула, В.Семиченко, В.Сластьоніна, О.Скрипченка, І.Харламова, Г.Щукіної та ін.

Гуманістична спрямованість діяльності вчителя виявляється у здійсненні філігранної роботи з метою становлення характеру, гармонії різних прийомів творчості, гри й переживання; створенні «людиноінформувального» уроку в процесі педагогічного спілкування, оскільки педагогіка – це мистецтво мистецтв, а вчитель – найбільший художник, оскільки він «не річ, а людину і людство будує» (О.Духнович). «Служителем природи» називав учителя Г. Сковорода. Якщо важливо лікувати тіло, то чи не найважливіше разом з тілом зберігати і душу людини цілою, здоровою, незіпсованою